

УДК 338.43.(477.83).

DOI: <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2023-2-4>

Сачовський І.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної і прикладної економіки
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Sachovsky Igor

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of
Theoretical and Applied Economics
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

ОСОБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА У ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

FEATURES OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN CHERNIHIV REGION

Проблема підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва в нашій країні актуальна в багатьох відношеннях. Необхідною передумовою її успішного вирішення є, зокрема, всестороннє врахування специфіки того чи іншого періоду його розвитку, всього попереднього досвіду його державного регулювання, особливостей функціонування основних на сьогоднішній день груп сільськогосподарських товаровиробників в сучасних умовах. Сказане обумовлює й актуальність пропонованої статті. Характерними особливостями роботи було передусім таке. По-перше, вона ґрунтується на аналізі суто статистичних даних про динаміку сільськогосподарського виробництва в Чернігівській області здебільшого за період з 2010-го по 2020 рік з їх щорічною конкретизацією за останні 5 років. По-друге, однією з найважливіших, якщо не головною, особливостей пропонованої статті є розгляд динаміки розвитку основних на сьогоднішній день груп товаровиробників, таких як сільськогосподарські підприємства і селянські господарства; динаміка розвитку фермерських господарств в цьому випадку окремо не розглядалася, хоча б з огляду на те, що на Чернігівщині на долю господарств вказаного виду припадало приблизно 1/10 обсягів сільськогосподарського виробництва і це, до речі, один з найвищих показників по Україні. По-третє, динаміка розвитку сільськогосподарського виробництва за період з 2010-го по 2020 роки, як вже говорилося, розглядалася в цілому і в розрізі основних його складових, тобто досліджувалась, скажемо, механіка тих змін, які мали місце в структурі виробництва на протязі вказаного періоду. По-четверте, з врахуванням вищесказаного необхідно окремо сказати, що розглядалася також динаміка розвитку таких складових сільськогосподарського виробництва, як рослинництво і тваринництво в кожній з основних груп товаровиробників. У зв'язку з цим залишається ще додати, що на основі наведених в табл. 2, 3, 4 даних можна було б суттєво розширити діапазон додаткової інформації, зокрема, окремо дослідити специфіку динаміки розвитку основних підгалузей сільського господарства, як рослинництво чи тваринництво. Наприкінці хотілося б коротко акцентувати увагу на такому. Специфіка тієї чи іншої групи товаровиробників, в т.ч. фермерських господарств в даному випадку в Чернігівській області в тій чи іншій формі була розглянута в статті. Стосовно фермерських господарств, проблем, що супроводжують процес їх становлення, то найважливішим, на наш погляд, є те, що масштаби їх розповсюдження, ефективність функціонування визначаються головним чином глибиною проникнення ринкових відносин в усіх сферах суспільного виробництва. Така, коротка, специфіка пропонованої роботи.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, селянські господарства, фермерські господарства, рослинництво, тваринництво.

Agriculture, without a doubt, can be considered one of the most important sectors of the national economy of Ukraine. Moreover, as indicated in specialized economic literature, "the agricultural sector is becoming the main budget-forming sphere of the Ukrainian economy" [3, p. 5]. This makes the problems of its further dynamic development, ways, and time for their resolution particularly relevant. The article is characterized by the following features. Firstly, it is based on the analysis of purely statistical data on the dynamics of agricultural production in the Chernihiv region, mostly for the period from 2010 to 2020, with their annual specification for the last 5 years. In this regard, it is considered necessary to pay separate attention to the following aspects: A) As far as we know, a feature of the mentioned region is that it has the highest proportion of enterprises in the total volume of agricultural production; if in Ukraine as a whole it is at the level of 64.6%, then in Chernihiv region it is within 82.2%, so choosing the agricultural

sector of the economy in the mentioned region as the subject of research was not accidental. It is quite reasonable, perhaps, that with the consideration of the trends that have taken place in the agricultural sector of Ukraine in recent years, the agricultural sector of Chernihiv region is a kind of flagship, which only strengthens the interest in studying its specifics. B) To some extent, an exception is that data on changes in the structure of production of the most important types of agricultural products were considered in an expanded version, for the period from 2000 to 2020. Moreover, their consideration was isolated, with a division into the production of plant and animal sub-sectors separately in each of the main groups of agricultural producers today (including farms). In this regard, a vivid illustration of the changes that have taken place in agriculture in Chernihiv region in the specified period is, in particular, their specification in the structure of meat production by its types (see fig. 1). On the other hand, one of the most important, if not the main, features of the proposed article is the consideration of the dynamics of development of the main groups of goods producers today, such as agricultural enterprises and peasant farms; the dynamics of development of individual farms in this case was not separately considered, although given that in Chernihiv region, farms of this type accounted for approximately 1/10 of the volume of agricultural production, this is one of the highest indicators in Ukraine. The dynamics of agricultural production for the period from 2010 to 2020, as already mentioned, was considered as a whole and in terms of its main components, that is, the mechanics of changes that took place in the production structure during the period were studied. With the above in mind, it is also necessary to separately consider the dynamics of such components of agricultural production as crop production and animal husbandry in each of the main groups of goods producers. In this regard, it remains to add that based on the data presented in tables 2, 3, and 4, it would be possible to significantly expand the range of additional information, in particular, to separately study the specifics of the dynamics of development of the main sub-sectors of agriculture, such as crop or animal husbandry. This is, in general, the essence of the proposed article.

Keywords: agricultural enterprises, peasant farms, smallholdings, crop production, livestock farming.

Постановка проблеми. Проблему розвитку аграрного сектору економіки України небезпідставно можна віднести до однієї з найактуальніших. Її успішне вирішення можливе, зокрема, з обов'язковим врахуванням таких аспектів:

– по-перше, з врахуванням досвіду регулювання сільськогосподарського виробництва в нашій країні одним з найважливіших факторів його ефективності є ступінь врахування в його процесі всієї складності, специфіки того чи іншого періоду його розвитку [див. також 4, с. 23–25];

– по-друге, важливе значення має й те, наскільки державна політика підтримки сільськогосподарського виробництва відповідає особливостям того чи іншого регіону, а, в кінцевому підсумку, – інтересам окремо взятого товаровиробника;

– по-третє, таке враження, що в процесі розробки тих чи інших теоретичних начал, практичного використання системи економічних інструментів недостатнім чином враховується те, що в умовах переходу до ринкових методів господарювання корінним чином змінилися природа, характер і цільові функції кожного з них; це питання, як нам здається, набуває особливої актуальності по відношенню до проблем ціноутворення в агропромисловому комплексі України;

– по-четверте, що практично уникається в економічній літературі по проблематиці сільського господарства окремо хотілося б виділити психологічний аспект його реформування. Ми більш ніж впевнені в необхідності врахування того, що зміна форми власності на землю потребує зміни способу мислення передусім селян. В негативних наслідках недооцінки цього фактору, як нам здається, можна наглядно переконатись на прикладі запровадження і динаміки розповсюдження в аграрному секторі економіки України фермерських господарств. В контексті вищесказаного, на наш погляд, недостатня увага надається й врахуванню того, що кардинальним чином змінилися практично всі зовнішні і внутрішні умови

функціонування сучасних сільськогосподарських підприємств, що безпосередньо відображається на результатах їх діяльності [див. також 1, с. 64]. І, мабуть, небезпідставно можна наголошувати на необхідності в особливій мірі врахування психологічного аспекту в характері діяльності селянських господарств, хоча його все-таки необхідно розглядати лише в комплексі проблем, що мають місце в їх діяльності [див. також 2, с. 68–69].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд публікацій по проблемах розвитку сільськогосподарського виробництва в нашій країні дає змогу виділити декілька цікавих моментів. По-перше, з великою долею ймовірності беремося стверджувати, що, скажемо, центр тяжіння досліджень по вказаній тематиці поступово змістився в сторону сільськогосподарських підприємств. Типово, наприклад, є стаття Непочатенко О.О., Пташник С.А., Мельник К.М. «Оцінка перспектив конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств», в тій же приблизно мірі стаття Баланюка І.Ф., Козака І.І., Шеленко Д.І. «Формування внутрішнього економічного механізму розвитку організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств», чи, що показово, статтю Руденка М.В. «Проблеми та перспективи використання інтернет-технологій у сільськогосподарських підприємствах», ряд інших, досить численних публікацій. На їх фоні, по-друге, поодинокими, якщо не сказати рідкістю, є статті по особливостях розвитку такої важливої складової сільськогосподарського виробництва в нашій країні як господарства населення. Серед публікацій на цю тематику останнім часом можна виділити хіба що роботу Губені Ю.Е., Коверко Ю.В. «Розвиток особистих селянських господарств в умовах адміністративної децентралізації». І, нарешті, по-третє, фактично зникли з поля зору публікації суто по проблемах розвитку фермерських господарств. В кращому випадку вони розглядаються в сукупності питань розвитку агропромислового

комплексу в цілому. У зв'язку з цим хотілося навести висловлювання Лупенка Ю., що чи не основною причиною, скажемо охолодження інтересу до зазначеної форми господарювання є те, що «... Україна не має достатніх можливостей... для утвердження фермерства як базового укладу свого аграрного устрою» [5, с. 5].

Така, стисла, специфіка останніх публікацій стосовно особливостей сільськогосподарського виробництва в нашій країні.

Постановка завдання. Підготовка статті переслідувала такі, в тій чи іншій мірі, конкретизовані цілі:

– дати уявлення про специфіку сільськогосподарського виробництва в Чернігівській області, його динаміку як за період з 2000 по 2020 роки, так і в сучасних умовах більш деталізовано;

– вважали за доцільне виділити окремо те, що специфіка сільського господарства у вказаній області розглядалася головним чином з точки зору її проявів в діяльності основних груп товаровиробників, причому, що має особливе значення, з виділенням її окремо в фермерських господарствах;

– наскільки це було можливим виходячи з наявності вихідної статистичної інформації ставилась за мету й відносна деталізація особливостей співвідношень основних галузей як рослинництво й тваринництво в кожній з відомих груп товаровиробників, більше того, їх деталізація навіть з точки зору питомої ваги окремих, найважливіших видів сільськогосподарської продукції в кожній з них;

– реалізація поставлених цілей передбачала й вироблення в тій чи іншій мірі узагальнюючих висновків.

Виклад основних результатів дослідження. Найкраще, на наш погляд, уявлення про специфіку сільськогосподарського виробництва на Чернігівщині дають дані табл. 1.

Як бачимо, у 2020 році структура сільськогосподарського виробництва в Чернігівській області мала наступний вигляд: на долю сільськогосподарських підприємств припадало 82,2% його загальних обсягів, а господарств населення – відповідно 17,8%. При цьому цікавими є такі моменти. По-

перше, наскільки нам відомо, вказана питома вага сільськогосподарських підприємств є найвищою серед усіх областей України, а, по-друге, з такою ж долею ймовірності можна стверджувати аналогічне стосовно фермерських господарств (1/10 частина всього сільськогосподарського виробництва). Цікаво й те, що порівняно з 2010 роком питома вага сільськогосподарських підприємств зросла на 14,0%, носила у вказаний період поступальний, навіть в окремі періоди динамічний характер. Особливо суттєвим було зростання питомої ваги підприємств в загальних обсягах сільськогосподарського виробництва на Чернігівщині в період з 2010 по 2015 роки: з 58,2% до 73,7%, а в подальшому, якщо не так яскраво, все ж мав місце факт, повторюємось, неухильного, поступового росту питомої ваги сільськогосподарських підприємств в загальних обсягах продукції вказаного виду. Якщо в сільськогосподарських підприємствах спостерігався ріст питомої ваги продукції рослинництва з 66,0% у 2010 році до 86,1% у 2020-у, то в господарствах населення мала місце діаметрально протилежна картина: тут спостерігалось зменшення питомої ваги рослинництва з 34,0% до 13,9% у розглядуваний період. Цікаво й те, що якщо в 2020-у році в сільськогосподарських підприємствах на долю продукції рослинництва, як вже говорилося, припадало 86,1% його загальних обсягів (тваринництва – 51,7%), то в господарствах населення вказане співвідношення суттєво відрізнялося: в останніх вироблялося лише 13,9% продукції цього підвиду (тваринництва – відповідно 48,3%).

Наведені в табл. 1 дані, як вже говорилося, дають загальне уявлення про специфіку сільськогосподарського виробництва в Чернігівській області головним чином в тому відношенні, що розглядалися зміни в його структурі за період з 2010 по 2020 роки. Зврахуванням цього наведені в табл. 2 дані стосовно динаміки загальних обсягів виробництва в агропромисловому комплексі Чернігівщини служать його суттєвим доповненням.

Таблиця 1

Структура сільськогосподарського виробництва у Чернігівській області за основними групами товаровиробників

(відсотків)

	2010	2015	2017	2018	2019	2020
Підприємства						
Продукція сільського господарства	58,2	73,7	77,5	79,9	81,3	82,2
продукція рослинництва	66,0	79,4	82,7	84,7	86,0	86,1
продукція тваринництва	37,3	42,7	44,9	45,6	48,0	51,7
у т.ч. фермерські господарства						
Продукція сільського господарства	4,1	6,3	8,0	8,3	9,4	9,0
продукція рослинництва	4,7	6,8	8,6	8,9	10,2	9,7
продукція тваринництва	2,5	3,7	4,2	3,9	3,8	3,7
Господарства населення						
Продукція сільського господарства	41,8	26,3	22,5	20,1	18,7	17,8
продукція рослинництва	34,0	20,6	17,3	15,3	14,0	13,9
продукція тваринництва	62,7	57,3	55,1	54,4	52,0	48,3

Джерело: [8, с. 24]

Таблиця 2

Динаміка сільськогосподарського виробництва в Чернігівській області
(відсотків до попереднього року)

Роки	Усього	Продукція	
		рослинництва	тваринництва
2010	86,7	83,1	98,0
2011	129,7	142,8	94,9
2012	108,4	110,2	101,1
2013	102,5	102,8	101,0
2014	107,6	110,2	96,0
2015	98,0	98,8	93,8
2016	104,4	105,2	99,8
2017	105,4	106,7	98,2
2018	111,1	113,2	98,1
2019	97,8	97,7	98,4
2020	102,9	104,3	93,0

Джерело: [8, с. 68]

З наведених в табл. 2 даних найбільш цікавим є таке. По-перше, більш ніж очевидним є той факт, що на протязі 2010–2020 років в сільському господарстві Чернігівщини в цілому спостерігалися в тій чи іншій мірі суттєві перепади в загальних обсягах виробництва. Так, наприклад, якщо в 2010 році їх величина склала лише 86,7% у порівнянні з попереднім, то вже в наступному, 2011-у, обсяги виробництва сільськогосподарської продукції зросли до 129,7%. Аналогічна картина мала місце на протязі всього розглядуваного періоду. Досить хоча б сказати, що в 2015 році спостерігався спад обсягів виробництва до 98,0% у порівнянні з попереднім, а в 2018-у їх величина зросла до 111,1% у порівнянні з 2017-им. Друга, окрема, відмінна особливість динаміки сільськогосподарського виробництва в Чернігівській області чи не головним чином була зумовлена саме, скажемо, аритмією загальних обсягів продукції рослинництва, причини якої дуже глибокі. Та й в перепадах загальних обсягів виробництва останніх мав місце більш широкий діапазон. Наприклад, якщо в уже згаданому 2010 році обсяги продукції рослинництва склали лише 83,1% у порівнянні з попереднім, то в наступному становили 142,8% по відношенню до нього. На фоні вищесказаного не можна не виділити окремо те, що в цілому індекси загальних обсягів виробництва продукції тваринництва у вказаний період були відносно стабільними, хоча з огляду на це беремося стверджувати, що в цій підгалузі мають місце ознаки тенденції до зменшення її загальних обсягів.

Свою специфіку, виявляється, має динаміка сільськогосподарського виробництва у вказаний період в основних групах товаровиробників, в чому можна наглядно переконатись на основі даних табл. 3.

Як бачимо, тут найбільш очевидним є таке. По-перше, хоча й з певною долею умовності, але все-одно можна стверджувати, що в цілому індекси зростання (зниження) загальних обсягів виробництва в сільськогосподарських підприємствах

Таблиця 3

Темпи зростання (зниження) обсягів виробництва в сільськогосподарських підприємствах Чернігівщини
(відсотків до попереднього року)

Роки	Усього	Продукція	
		рослинництва	тваринництва
2010	87,8	85,9	98,6
2011	141,0	149,9	98,8
2012	116,3	117,5	107,1
2013	105,1	105,5	102,0
2014	112,2	114,0	97,8
2015	99,5	100,0	94,6
2016	109,7	110,4	103,1
2017	105,4	105,9	100,1
2018	114,5	115,8	99,5
2019	99,6	99,3	103,6
2020	104,1	104,4	100,2

Джерело: [8, с. 74]

були вищими за їх середньостатистичний показник в кожен аналогічний період. Хоча визначальним все-одно залишається те, що протягом всього розглядуваного періоду в тій чи іншій мірі мали місце суттєві перепади в обсягах виробництва сільськогосподарських підприємств. По-друге, що цікаво, діапазон коливань полярих індексів загальних обсягів виробництва в сільськогосподарських підприємствах був ще ширшим, ніж в цілому по галузі, хоча й не міг не відповідати його загальним показникам. По-третє, цікавою особливістю є й те, що сільськогосподарських підприємствах тваринницької галузі були наявні перепади обсягів виробництва ще більш яскраво виражені, ніж в цілому по сільському господарству Чернігівщини.

З врахуванням вищесказаного особливої актуальності набуває аналіз індексів виробництва в господарствах населення. Основні його показники наведені в табл. 4.

Таблиця 4

Темпи зростання (зниження) обсягів виробництва в господарствах населення Чернігівщини
(відсотків до попереднього року)

Роки	Усього	Продукція	
		рослинництва	тваринництва
2010	85,1	78,1	97,6
2011	114,0	128,9	92,5
2012	94,9	93,7	97,3
2013	97,0	95,3	100,3
2014	97,0	98,2	94,8
2015	94,0	94,3	93,2
2016	89,4	85,3	97,3
2017	105,4	110,5	96,8
2018	99,2	100,4	96,9
2019	90,8	89,3	94,0
2020	97,7	103,6	86,4

Джерело: [8, с. 83]

Тут є багато цікавих моментів. По-перше, таке враження, що протягом всього періоду з 2010-го по 2020 роки, за, скоріше всього, окремими винятками обсяги виробництва в господарствах населення Чернігівщини були відносно стабільними. По-друге, ще в більшій мірі сказане стосується тваринницької галузі (падіння обсягів виробництва у 2020 році до 86,4% у порівнянні з попереднім, цілком можливо, тимчасове явище). По-третє, ще з більшою долею умовності, але все-одно можна говорити про стабілізацію обсягів виробництва продукції рослинництва в господарствах населення.

Така, коротко, специфіка індексів зростання (падіння) обсягів виробництва в аграрному секторі економіки Чернігівської області протягом 2010–2020 років.

В контексті вищесказаного доречним чи навіть необхідним є конкретизація обсягів виробництва продукції сільського господарства Чернігівщини з огляду на її найважливіші види. Стосовно продукції рослинницької підгалузі, то їх основні показники наведені в табл. 5.

Тут визначальними є такі моменти.

По-перше, за окремими, поодинокими випадками підприємства стали основними виробниками всіх найважливіших видів сільськогосподарської продукції. В 2010 році, наприклад, в них вироблявся весь обсяг такого виду продукції як ріпак і кольза (100,0%), практично майже весь соняшнику (99,9%), проса (99,8%) і сої (99,7%), переважна більшість обсягів виробництва таких культур, як кукурудза (98,3%), цукрові буряки (96,8%) та жита (95,3%), на них же припадало практично більше 9/10 загальних об'ємів таких видів сільськогосподарської продукції як гречка (94,8% її обсягів), ячмінь (94,3%), пшениця (91,6%), деяких інших культур (наприклад, зернобобових – 91,3% їх загальних обсягів).

По-друге, таке враження, що наведені попередньо дані про специфіку виробництва найважливіших сільськогосподарських культур у підприємствах у 2020 році слід розглядати як наслідок більш-менш чітко виражених тенденцій в їх динаміці за період з 2000 року. Так, наприклад, у вказаному, 2000-у, питома вага сільськогосподарських підприємств у виробництві кукурудзи складала 79,9%, ячменю -78,6%, більше того, зростання мало місце по відношенню до всіх, в т.ч. вказаних сільськогосподарських культур. Правда, є окремі винятки. Насамперед, мабуть, те, що за період з 2000-го по 2020 роки питома вага сільськогосподарських підприємств у виробництві овочевих культур понизилась з 12,2% до 1,7% чи плодово-ягідних (з 6,9% у 2000-у до 4,5% у 2019-у). Особливістю є те, що на протязі всього вказаного періоду виробництво таких культур як ріпак і кольза, а також соя, було повністю сконцентроване у сільськогосподарських підприємствах.

По-третє, хоча й з відомою долею умовності, в силу багатьох причин і обставин, але особливістю можна вважати відносно високу питому вагу фермерських господарств у виробництві багатьох важливих сільськогосподарських культур.

Не випадково, як вже зазначалося, в цілому на долю господарств вказаного виду на Чернігівщині припадало приблизно 1/10 всього обсягу продукції рослинницької підгалузі. Високою (порядка 27,9%), наприклад, є їх питома вага у вирощуванні проса, на них у 2020-у році припадала фактично п'ята частина загального обсягу виробництва зернобобових культур (19,7%), ячменю (18,3%) і ріпаку і кользи (18,1%). І, знову ж таки, можна стверджувати, що сучасний стан сільськогосподарського виробництва у фермерських господарствах Чернігівщини слід розглядати як наслідок тенденцій, що мали місце з 2000 року. Досить хоча б сказати, що у вказаному році на господарствах зазначеного виду вироблялось лише 2,2% проса, 2,1% зернобобових культур, 2,0% ячменю і всього 0,2% ріпаку і кользи, всіх інших, за окремими винятками, сільськогосподарських культур.

І, наприкінці, четвертою, без сумніву, особливістю є специфіка виробництва основних сільськогосподарських культур в господарствах населення. Таке враження, що господарства вказаного виду спеціалізуються, в основному, на вирощуванні картоплі (91,3% її загальних обсягів виробництва). Високою (порядка 29,0%) є їх питома вага у вирощуванні вівса. Особливою особливістю можна вважати ще хіба що те, що в господарствах населення Чернігівщини виробляється основний об'єм овочевих (98,3% у 2020-у році) і плодово-ягідних культур (85,5% у 2019 році).

Ряд особливостей має й специфіка виробництва найважливіших видів продукції тваринництва (див. табл. 6).

Найважливішою його є те, що поступово змінюється співвідношення основних груп товаровиробників у їх виробництві в сторону зростання питомої ваги сільськогосподарських підприємств. Наприклад, якщо у виробництві такої важливої продукції як м'ясо у 2000-у році співвідношення їх мали такий вигляд: підприємства – 37%, господарства населення – 63,0%, то в 2020-у вже відповідно 58,7% і 41,3%. Хоча навіть і з врахуванням цього все ж можна говорити, що роль господарств населення досить-таки значима. Чому не виділити, наприклад, що навіть з врахуванням суттєвих змін в співвідношенні питомої ваги сільськогосподарських підприємств і господарств населення і по багатьох інших видах продукції тваринництва в останніх вироблялася майже половина (47,2%) загальних об'ємів виробництва молока чи те, що в них же вироблялась основна маса яєць (84,3% проти 15,7% у сільськогосподарських підприємствах у 2020-у році).

Доповнимо ж характеристику тваринницької підгалузі сільського господарства Чернігівщини розглядом структури виробництва такого важливого виду продукції як м'ясо (див. рис. 1).

Як видно з рис. 1, за вказаний період в структурі виробництва м'яса в розрізі його окремих видів мали місце досить-таки серйозні зміни. Найважливішою з них було те, що змінилося співвідношення питомої ваги таких її складових, як свинина і яловичина й телятина. Якщо останні з них були основними (57,6%) в 2000 році (відповідно

Структура виробництва найважливіших сільськогосподарських культур на Чернігівщині за основними групами товаровиробників

(відсотків до загального обсягу)

	2000	2005	2010	2015	2019	2020
Підприємства						
Культури зернові та зернобобові у тому числі	87,1	86,0	91,1	95,3	96,7	96,9
пшениця	85,7	84,2	90,9	93,8	91,2	91,6
жито	92,9	89,3	81,8	86,8	-	95,3
ячмінь	78,6	82,3	78,2	78,8	94,4	94,3
овес	92,4	77,0	73,2	67,8	60,8	71,0
кукурудза на зерно	79,9	88,8	95,1	97,5	98,4	98,3
просо	98,2	85,8	96,6	99,6	99,6	99,8
гречка	98,3	96,9	97,7	98,0	90,6	94,8
культури зернобобові	90,4	94,3	96,6	97,2	91,7	91,3
Буряк цукровий фабричний	93,0	81,3	94,9	93,6	96,8	96,8
Соняшник	89,8	93,0	99,4	99,5	99,8	99,9
Ріпак і кольза	100,0	100,0	99,9	100,0	100,0	100,0
Соя	100,0	100,0	99,9	99,9	99,8	99,7
Картопля	4,2	3,6	5,7	8,6	7,0	8,7
Культури овочеві	12,2	6,1	4,4	2,8	2,6	1,7
Культури плодові та ягідні	6,9	6,0	12,4	3,0	4,5	-
у т.ч. фермерські господарства						
Культури зернові та зернобобові у тому числі	1,6	5,3	5,7	6,7	10,1	9,9
пшениця	1,4	7,1	7,6	9,7	13,8	16,6
жито	1,6	5,8	8,2	10,8	-	16,4
ячмінь	2,0	8,7	12,6	17,0	29,5	18,3
овес	1,7	5,8	9,7	11,1	14,5	16,8
кукурудза на зерно	0,8	2,3	2,9	4,8	8,5	8,1
просо	2,2	11,4	22,8	21,4	27,9	27,9
гречка	3,2	6,9	17,0	20,6	27,1	17,3
культури зернобобові	2,1	4,1	7,3	18,5	18,0	19,7
Буряк цукровий фабричний	6,5	16,3	14,9	21,2	16,9	14,1
Соняшник	2,2	9,7	7,3	8,8	14,3	12,5
Ріпак і кольза	0,2	6,5	6,9	4,0	17,0	18,1
Соя	-	13,2	11,9	8,1	9,8	11,5
Картопля	0,2	0,5	2,0	2,3	2,7	3,1
Культури овочеві	2,1	1,8	0,5	0,2	0,1	0,2
Культури плодові та ягідні	-	0,3	0,4	1,4	1,6	-
Господарства населення						
Культури зернові та зернобобові у тому числі	12,9	14,0	8,9	4,7	3,3	3,1
пшениця	14,3	15,8	9,1	6,2	8,8	8,4
жито	7,1	10,7	18,2	13,2	-	4,7
ячмінь	21,4	17,7	21,8	21,2	5,6	5,7
овес	7,6	23,0	26,8	32,2	39,2	29,0
кукурудза на зерно	20,1	11,2	4,9	2,5	1,6	1,7
просо	1,8	14,2	3,4	0,4	0,4	0,2
гречка	1,7	3,1	2,3	2,0	9,4	5,2
культури зернобобові	9,6	5,7	3,4	2,8	8,3	8,7
Буряк цукровий фабричний	7,0	18,7	5,1	6,4	3,2	3,2
Соняшник	10,2	7,0	0,6	0,5	0,2	0,1
Ріпак і кольза	0,0	-	0,1	0,0	-	-
Соя	-	-	0,1	0,1	0,2	0,3
Картопля	95,8	96,4	94,3	91,4	93,0	91,3
Культури овочеві	87,8	93,9	95,6	97,2	97,4	98,3
Культури плодові та ягідні	93,1	94,0	87,6	97,0	95,5	-

Джерело: [8, с. 32]

Структура виробництва продукції тваринництва на Чернігівщині
за основними групами товаровиробників

(відсотків до загального виробництва)

	2000	2005	2010	2015	2019	2020
Підприємства						
М'ясо (у забійній масі) у тому числі	37,0	26,3	44,9	51,9	59,1	58,7
яловичина й телятина	56,1	37,5	59,7	62,5	71,8	72,6
свинина	11,0	17,9	45,5	57,5	64,0	62,5
Молоко	33,0	28,8	33,4	39,4	48,0	52,8
Яйця	13,9	17,8	19,2	19,9	16,6	15,7
Вовна	48,8	33,3	21,9	24,5	-	-
у т.ч. фермерські господарства						
М'ясо (у забійній масі) у тому числі	0,3	0,9	3,5	5,5	4,7	4,3
яловичина й телятина	0,5	1,0	3,2	5,9	6,9	6,8
свинина	0,0	1,3	5,5	6,9	4,3	3,6
Молоко	0,1	0,4	2,0	3,3	3,9	4,1
Яйця	0,0	0,0	0,2	-	-	-
Господарства населення						
М'ясо (у забійній масі) у тому числі	63,0	73,7	55,1	48,1	40,9	41,3
яловичина й телятина	43,9	62,5	40,3	37,5	28,2	27,4
свинина	89,0	82,1	54,5	42,5	36,0	37,5
Молоко	67,0	71,2	66,6	60,6	52,0	47,2
Яйця	86,1	82,2	80,8	80,1	83,4	84,3
Вовна	51,2	66,7	78,1	75,5	100,0	100,0

Джерело: [8, с. 39]

на долю свинини припадало 35,2% виробництва м'яса), то в 2020-у картина суттєво відрізнялася: на долю свинини припадало вже 54,7% обсягів виробництва продукції вказаного виду, а частка першого скоротилася до 33,3%, тобто, по суті, вони помінялися місцями. Іншою, відносно важливою особливістю є те, що до 2020 року значно зросла

питома вага м'яса птиці – з 3,6% до 10,3%. Тобто, повторюючись, структура виробництва м'яса зазнала відчутних змін. На їх фоні особливістю можна вважати й те, що на протязі всього розглядуваного періоду практично беззмінною була питома вага інших видів м'ясної продукції, як м'ясо кролів, конини, баранини (козлятини).

(відсотків до загального виробництва)

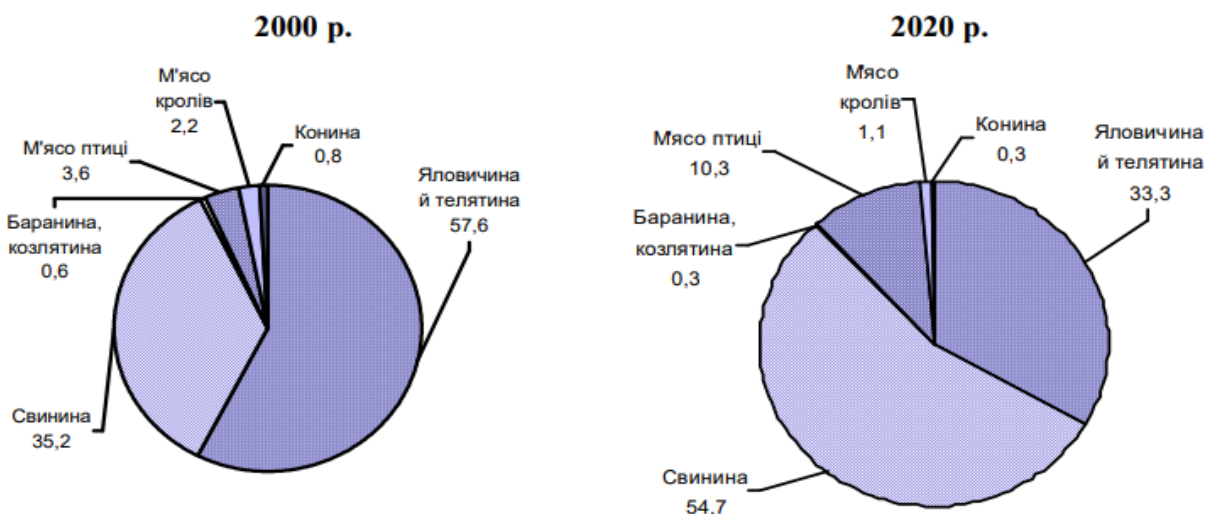

Рис. 1. Структура виробництва м'яса (у забійній масі) за його видами

Джерело: [8, с. 42]

Такі, побіжно, особливості виробництва основних видів зокрема м'ясної продукції.

Висновки. З врахуванням вищесказаного можна зробити ряд висновків, найбільш узагальнюючими і найважливішими з яких, вважаємо, є:

– визначальним чинником особливостей динаміки сільськогосподарського виробництва (в т.ч. на обласному рівні), вважаємо, є специфіка періоду, який переживає як економіка країни в цілому, так і сільське господарство зокрема;

– необхідно враховувати, що кожному конкретному періоду розвитку сільського господарства, тій чи іншій формі землекористування притаманна своя, специфічна форма організації трудових процесів, що вимагає, зокрема, їх постійного вдосконалення, врахування всього попереднього досвіду регулювання;

– важливим, вважаємо, є висновок, що ефективність сільськогосподарського виробництва (в т.ч. на обласному рівні) визначається не настільки оптимізацією співвідношень основних груп товаровиробників, наскільки досконалістю економічного механізму їх функціонування, з усіма наслідками, що звідси витікають;

– однією з найважливіших передумов неухильного росту ефективності сільськогосподарського виробництва в нашій країні є необхідність постійного вдосконалення і комплексного використання всієї системи економічних інструментів, які застосовуються в практичній діяльності, насамперед в питанні регулювання ціноутворення на основні види продукції зазначеного виду, врахування їх взаємозв'язку, взаємообумовленості і взаємозалежності.

Бібліографічний список:

1. Баланюк І.Ф., Козак І.І., Шеленко Д.І. Формування внутрішнього економічного механізму розвитку організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2019. № 5. с. 59–68.
2. Губені Ю.Е., Коверко Ю.В. Розвиток особистих селянських господарств в умовах адміністративної децентралізації. *Економіка АПК*. 2017. № 1. с. 68–74.
3. Інтерв'ю з першим віце-прем'єр-міністром України Кубівим С.І. *Економіст*. 2018. № 7. С. 3–5.
4. Кириленко І.Г., Івченко В.Є. Економічні аспекти трансформації сільськогосподарського виробництва в Україні. *Економіка АПК*. 2017. № 3. С. 21–29.

5. Лупенко Ю. Проблеми становлення аграрного устрою в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 7. С. 5.
6. Непочатенко О.О., Пташник С.А., Мельник К.М. Оцінка перспектив конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 43–51.
7. Руденко М.В. Проблеми та перспективи використання інтернет-технологій у сільськогосподарських підприємствах. *Економіка АПК*. 2019. № 10. С. 79–87.
8. Статистичний збірник: Сільське господарство Чернігівщини за 2000–2020 роки. Чернігів, 2021. 117 с.

References:

1. Balanyuk I.F., Kozak I.I., Shelenko D.I. (2019) Formuvannya vnutrishn'oho ekonomichnoho mekhanizmu rozvytku orhanizatsiyno-pravovykh form sil'skohospodars'kykh pidpryyemstv [Formation of the internal economic mechanism of development of organizational and legal forms of agricultural enterprises]. *Economics of agro-industrial complex*, no. 5, pp. 59–68.
2. Gubeni Y.E., Koverko Y.V. (2017) Rozvytok osobystykh selyans'kykh hospodarstv v umovakh administratyvnoyi detsentralizatsiyi [Development of personal peasant farms in the conditions of administrative decentralization]. *Economics of agro-industrial complex*, no. 1, pp. 68–74.
3. Interv'yu z pershyim vitse-prem'yer-ministrom Ukrainy Kubivym S.I. (2018) [Interview with the First Deputy Prime Minister of Ukraine Kubiv S.I.]. *Economist*, no. 7, pp. 3–5.
4. Kirilenko I.G., Ivchenko V.E. (2017) Ekonomichni aspekty transformatsiyi sil'skohospodars'koho vyrobnytstva v Ukraini [Economic aspects of transformation of agricultural production in Ukraine]. *Economics of agro-industrial complex*, no. 3, pp. 21–29.
5. Lupenko Y. (2020) Problemy stanovlennya ahrarnoho ustroyu v Ukraini [Problems of formation of the agrarian system in Ukraine]. *Economics of agro-industrial complex*, no. 7, p. 5.
6. Nepochatenko O.O., Ptashnik S.A., Melnik K.M. (2019) Ot-sinka perspektyv konkurentospromozhnosti sil'skohospodars'kykh pidpryyemstv [Assessment of prospects for the competitiveness of agricultural enterprises]. *Economics of agro-industrial complex*, no. 6, pp. 43–51.
7. Rudenko M.V. (2019) Problemy ta perspektyvy vykorystannya internet-tekhnolohii v sil'skohospodars'kykh pidpryyemstvakh [Problems and prospects of using Internet technologies in agricultural enterprises]. *Economics of agro-industrial complex*, no. 10, pp. 79–87.
8. Statystychnyy zbirnyk: Sil's'ke hospodarstvo Chernihivshchyny za 2000–2020 roky (2021) [Statistical collection: Agriculture of Chernihiv region in 2000–2020 years]. Chernihiv, 117 p.